

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Slægtsgården er ikke fortidspræget	side 3
Skovholmgård	side 5
Nyt fra kredsene	side 6
Landsbyen. Den bevarende lokalplan - Kronik	side 8
Vore mindre slægtsgårde - og deres fremtid	side 10
Fæstebønderne blev godsejere	side 14

Tidsskrift for
 Dansk Slægtsgaardsforening
 August - September 1986

Nr. 263 - 44. årgang

Skovholmgård

SLÆGTSGÅRDEN

LÆR AF FORTIDEN - LEV I NUTIDEN - VIRK FOR FREMTIDEN

Redaktion:

Ole G. Nielsen, Lundforlundvej 8, 4200 Slagelse, tlf. 03 58 40 16

Kasserer, sekretær og annonceekspedition:

Inger M. Hansen, Bjerggårdsvænget 9, 2840 Holte, tlf. 02 80 25 37 (efter 17). Postgiro nr. 8 08 31 42

Slægtsgårdsarkivet:

»Klostergaarden«, Ole Hansensvej 3, 4100 Ringsted tlf. 03 61 25 35 (onsdag 11-15 og evt. efter aftale)

Arkivar Else-Margrethe Ransy, Udbygade 19, 1, 2200 København N tlf. 01 37 73 22 kl. 18-21 (fortrinsvis folketællinger)

Genealog Bo Johansen St. Strandstræde 4, 1, 1255 København K tlf. 01 11 67 20 efter kl. 18 (fortrinsvis gård- og slægtsundersøgelser)

Hovedbestyrelsen:

Formand: Konsulent Jens P. Petersen, (R), Thyrasvej 7, 4100 Ringsted, tlf. 03 61 00 23

Næstformand: Gårdejer Holger Buch Juul, Ribevej 13, Ødsted 7100 Vejle, tlf. 05 86 50 21 (Formand: Vejle amt)

Gårdejer Peder Møller Frifelt, »Lindegaard«, Tyndkærvej 7, 6823 Ansager, tlf. 05 24 30 87 (Formand: Bladudvalget)

(Uvannævnte tre udgør bestyrelsens forretningsudvalg)

Gårdejer Vagn Mathiasen, »Solgaard«, Toeltvej 4, Langerød, 3480 Fredensborg, tlf. 02 19 38 37 (Formand: Arkivudvalget, formand: Nordsjællandskredsen)

Gårdejer Aage Tolstrup, »Strangegaard«, Skarpeskadevej 6, Aarsballe, 3700 Ronne, tlf. 03 99 92 77 (Formand: Bornholm)

Gårdejer Meta Larsen, »Skovvang«, Præstøvej 107, 4640 Fakse, tlf. 03 82 51 45 (Formand: Sjælland-Syd)

Gårdejer Frede Falk Rasmussen, »Vestervang«, Marrebæk Tværvej 5, Marrebæk, 4873 Væggerløse, tlf. 03 87 73 57 (Formand: Lolland-Falster afd.)

Gårdejer Carl Martin Christensen, M.F., »Kaaregaard«, Badstrupvej 39, Badstrup, 5485 Skamby, tlf. 09 85 11 74

Gårdejer Hans Peder Madsen, »Mariesminde«, Røjrupvej 41, 5550 Langeskov, tlf. 09 97 23 21 (Formand: Fynskredsen)

Gårdejer Torp Friis Møller, Aarslevvej 2, Aarslev, 6230 Rodekro, tlf. 04 66 66 97 (Formand: Åbenrå og Sønderborg amter)

Gårdejer Hans Kloppenborg Skau, »Skovgaard«, Skovgårdsvej 15, Hammelev, 6500 Vojens, tlf. 04 57 72 21 (Formand: Haderslev amt)

Gårdejer Knud Raunkjær, Magnolievej 114, 6880 Tarm, tlf. 07 37 30 08

Gårdejer Peder Nørgaard Larsen, »St. Engeborg«, Ballingvej 5, 7800 Skive, tlf. 07 52 24 85

Gårdejer Henry Slemming, Hammelevvej 23, Hammelev, 8500 Grenå, tlf. 06 32 01 99 (Formand: Århus amt)

Gårdejer Ingrid Houbak, »Gedemaalsgaard«, Sakstrupvej 32, Bjergby, 9800 Hjørring, tlf. 08 97 10 36

Kredsformænd, der ikke er medlem af hovedbestyrelsen:

Gårdejer Mads Andersen, Skårupvej 4, Hanning, 6900 Skjern, tlf. 07 36 20 74 (Formand: Ribe og Ringkøbing amter)

Gårdejer Peter Bentzen, »Torngaardsminde«, Torngaardsvej 15, 9440 Aabybro, tlf. 08 24 11 87 (Formand: Nordjyllandskreds)

Nr. 264 udkommer omkring 20. oktober. Stof til dette nummer skal være hos redaktøren inden den 20. september.

Ny redaktør

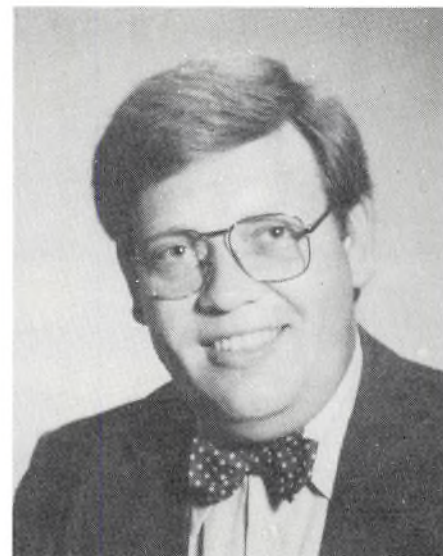
»Slægtsgården« har fået nyt udseende, nyt trykkeri og ny redaktør.

Som bekendt sluttede Hans Hviid som redaktør med nr. 262 og til hans efterfølger er ansat Ole G. Nielsen.

Han stammer fra en slægtsgård, dimitteredes fra Vordingborg Statsseminarium i 1975, er nu deltidslandmand og underviser på Daghøjskolen i Slagelse.

Den nye redaktør er medarbejder i en række historiske foreninger, bl. a. formand for Slagelse Museum og medredaktør af Årbog for Historisk Samfund for Sorø amt. Desuden er han leverandør til flere blade af lokalhistoriske artikler. Så det er bladudvalgets indtryk, at han vil være en god medarbejder for Slægtsgårdsforeningen i almindelighed og slægtsgårdsbladet i særdeleshed.

*Peder Møller Frifelt,
fmd. f. Bladudvalget*

Den nye redaktør

Dansk Slægtsgårdsforening definerer en slægtsgård, som en gård der har været i slægtens eje i mindst 3 generationer. Men derfor behøver en slægtsgård ikke være ren bindingsværks-idyl. En slægtsgård er som andre landbrug en bedrift, der må have et tidssvarende produktionsapparat. At der kan være træk fra tidligere generationers byggeri er en charme ved gården.

På samme måde skal dette tidsskrift både fortælle om fortiden, nutiden og fremtiden.

Jeg håber, at medlemmerne af Dansk Slægtsgårdsforening fortsat vil sende stof til »Slægtsgården«, selvom foreningen ikke har mulighed for at honorere indsendte artikler. Man er velkommen til at skrive om sine synspunkter vedr. emner, som ligger indenfor Dansk Slægtsgårdsforenings arbejdsområde, men læserbreve og læserbrevspolemik kan ikke bringes, da der er for langt imellem hvert tidsskrift.

Som noget nyt er der en kronik i »Slægtsgården«. Det er meningen, at den skal have et bredt kulturhistorisk indhold, og denne plads er også åben for enhver, der har noget at berette.

Jeg håber, at man vil tage godt imod bladet, som har fået en ansigtsløftning, og jeg glæder mig til samarbejdet med Dansk Slægtsgårdsforenings medlemmer.

Ole G. Nielsen

Slægtsgården er ikke fortidspræget

Redaktionen har bedt Carl M. Christensen om en kommentar til en artikel i »TIDSSKRIFT FOR LANDØKONOMI«

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab udgiver TIDSSKRIFT FOR LANDØKONOMI, og i juninummet bringes et referat fra vintermødet hvis tema var: Etik omkring jordbruget og dets produktionsmetoder. Blandt talerne over dette emne, var professor Morten Lange, der jo også har en fortid som medlem af folketinget for SF.

Det er nok meget sundt for et produktivt erhverv, at høre hvordan folk udefra ser på erhvervets etik, og her har Morten Lange mange spændende synspunkter, som jeg i vid udstrækning kan dele.

Et af de punkter hvor jeg bestemt ikke er enig med ham, er hans mening om ejerforholdet i landbruget. Han siger: Landbrugets selveje er helt klart en rest af det romantiske billede. Det er tilsvarende fortidspræget. Herefter lufter han idéen om, at store andelsforetagender trækkes direkte ind i ejendoms erhvervelse og finansiering, og han slutter sin tale med denne salut: Selvejet passer bestemt ikke i et samfundsmæssigt nyt syn på dansk jordbrug. Den moderne svinefabrik ligger slet ikke den gamle slægtsgård.

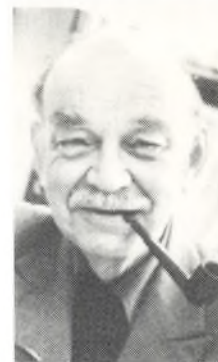
Det er stærk tobak, og blot en anden form for at udtrykke ønsket om en central styring af enhver form for produktion i Danmark.

Det Morten Lange ikke har forstået, er at selvejet i landbruget ikke er en romantisk fortidslevning, men en del af hverdagen for erhvervets udøvere, og i bund og grund en forudsætning for den mangfoldighed af iderigdom, der er udgået fra landets hovederhverv gennem århundreder. Et gammelt ord siger, at en gældbundet mand er en trælbundet mand, og selv om mange landmænd plages af en stor gældsbyrde, er det dog en kendsgerning, at selveje er lig med de frihedsideal vi alle sætter højt.

På dette sted er det værd at understrege, at en slægtsgård ikke er lig med stråetækt bindingsværk, stokroser og anden idyl, men i høj grad også moderne produktionsenheder, der for de fleste ejere giver basis for en sund økonomi, der igen sikrer den livskvalitet, der er så afgørende for landbruget.

Carl M. Christensen, Skamby, gårdejer og folketingsmand, medlem af Dansk Slægtsgårdsforenings hovedbestyrelse.

Byhans fylder 75 år!

Alle i Kerteminde vil så vide, at det drejer sig om lokalpatrioten, arkivaren, ja omvandrende arkiv, rejseleder og meget, meget andet, Hans Hviid.

Blandt Slægtsgårdsfolk er det redaktør Hans Hviid, der fylder 75 år, Slægtsgårdsbladets redaktør gennem 12 år og yderligere præsentation og opremsning af fødselarens mangeartede talenter vil være overflodig. Jeg vil dog nævne et par, som måske ellers bliver overset, nemlig damevennen Hans Hviid, der er galant, opmærksom og hjælpsom overfor enhver dame, uanset om hun er 7 - 17 eller 77 år, eller oplæseren Hans Hviid, hvadenten han læser om købmand Filskovs mærkelige bedrifter som soldat under 1. verdenskrig, eller det gælder H. C. Andersens eventyr, så evner han at give sit publikum en kunstnerisk oplevelse, der står mål med det mange skuespillere formår.

Til lykke til multikunstneren fra Kerteminde!

Peder Møller Frøfelt
Formand for Bladudvalget

Høstens glæder

Det er høsttid, sanketid og tid for tanker, der rækker bagud og fremefter. - En tur i landskabet er i denne augusttid betagende og givende. Det gyldne skær gør alt smukt. Ager og skov og sø klæder hinanden. Farvenuancerne sætter alt i perspektiv og fortæller om både det der forgår, og det der lever videre og skal forskønne næste år og næste igen. Alt levende får en tilskyndelse til at gå videre ufortrødent - også mennesket, når det kan fornemme og glæde sig under udfoldelsen. Og måtte vi alle kunne føle med et glad sind og lære at kende naturen og medmennesket, det der løfter og bærer over det mindre gode, som også er en del af vor virkelighed.

Høsttiden hjælper med til at være til, så det frugter. Håbet om godt udbytte og tilfredsstillelsen ved at tælle foldene, så kontanterne rækker til udkommet giver nye fremtidsvisioner og gør måske flere ting mulige. Mod høstens slutning kommer så forberedelsens tid, så næste avl kan få betingelser, der øger mulighederne for udbygninger og landboglæder. Årets gang har altid noget nyt ved sig.

Sorter, maskiner og metoder giver større resultater og tro på, at der er lys forude.

Vi skal blot kunne fornemme det altsammen, og høstens tid giver os et nyt skub i rigtig retning. Landboen finder da glæder, der - store som små - giver livet kulør.

De venligste hilsener landet rundt til høstfolket, og til alle der kan glæde sig ved landbolivet.

Jens P. Petersen

Skovholmgård

Gerlev sogn, 7 km syd for Slagelse

Gerlevs gårdmænd og husmænd var indtil 1774 fæstere under Antvorskov rytterdistrikts gods. De har været involveret i de reformforsøg, som fandt sted på Antvorskov og Vordingborg ryttergodser i årene 1768-1772, hvor man både drøftede selveje, udskiftning og jord til husmændene. Reformforslagene kom igang, men de blev aldrig gennemført. I 1774 blev Antvorskov solgt. Godset deltes i 9 hovedgårde og noget separat gods, som omfattede nogle sogne, en kirke, en mølle og tre kongetiender.

Gerlev by blev tillagt 4. hovedgård, mens Seerdrup ejerlaug i Gerlev sogn blev tillagt 1. hovedgård, der havde beholdt navnet Antvorskov. 4. hovedgård hed Pebringe, men fik senere navnet Falkenstein. Ved auktionen fik 1. og 4. hovedgård samme ejer, og de 2 herregårde hørte sammen indtil 1809.

Gerlev sogn var et af de 6 sogne, som var med i de tidligere reformforsøg, hvor man begyndte på landsbyernes udskiftning. Men arbejdet gik i stå, og først i 1794 var udskiftningen gennemført, og der kunne udstedes arvefæsteskøder til byens gårdmænd. Det skete med overdragelse pr. 1. november 1796. 10-12 år senere blev gårdene solgt til selveje.

På et tidspunkt havde godsejeren taget noget af Gerlevs overdrevsjord og lagt under Pebringe. Til gengæld fik hver gårdmand i Gerlev ret til to hoveders græsning i skoven Søndre Overdrev. Med Fredsskovenloven af 1805 måtte kvæget ud af skoven, og Gerlevs gårdmænd rejste erstatningssag overfor Antvorskov og Falkensteens ejere – overhofmarschal Hauch og slotsforvalter Voigt.

Retssagen viser, at Danmark også under enevælden var et retssamfund, og de danske arvefæstere havde mod og styrke til at føre retssag mod godsejerne.

Den 18. oktober 1808 blev dommen afsagt. Den meddelte kort, at bønderne var berettiget til græsning. Til erstatning skulle de enten have anvist anden græsning eller hvert år have 4 rd. for hvert dyr fra 1. maj 1809.

Resultatet blev, at gårdmændene tog pengene. Hvert år afhentede de beløbet på Falkenstein. I 1911 solgte den daværende ejer – godsejer Treschow, Brahesborg Falkenstein til godsejer Carl Lawaetz, Kålund Kloster (Kalundborg Slots Ladegård), men beholdt skoven og dermed pligten til at betale græsningspengene. Dommen gælder endnu. Hvert år modtager gårdmændene penge fra godsejeren af Falkenstein skov. En gård får nu 26 kr. (Her er et eksempel på, at inflationen ikke løber lige hurtigt alle vegne!)

Skovholmgård er gård matr. nr. 7 i Gerlev. Den har bevaret sin plads i landsbyen og selvom stedet er det samme, så er der ingen bygninger tilbage fra 1700-tallet.

Gården er en af egnens mange slægtsgårde, da den nuværende ejers familie har boet på gården siden 1814, men gennem ægteskaber er der en linie tilbage til den sidste fæster Søren Larsen, som i 1796 købte gården til arvefæste.

SØREN LARSEN ~ Kirsten Olsdatter	
1734-1799	1747-
LARS SØRENSEN (2. gang) ~ Kirsten Svendsdatter	
1779-1826	11.11.1814
HANS RASMUSSEN (1. gang) ~ Kirsten Svendsdatter	
1798-1869	17.07.1826
HANS HANSEN ~ Maren Pedersdatter	
1829-1914	12.10.1862
MORTEN NIELSEN ~ Maren Kirstine Hansen	
1859-1941	26.02.1886
NIELS NIELSEN ~ Eline Nielsen (gift: Rasmussen)	
1890-1979	1887-1966
SVEND AAGE RASMUSSEN	
1916-	

Denne slægtsoversigt medtager kun de personer, som har interesse for gårdens ejendomsforhold. (Ejerne er fremhævet med store bogstaver).

Skovholmgård o. 1980. Stuehuset er opført 1872, avlsbygningerne er fra ombygninger i 1950'erne.

Hans Hansen og Maren Pedersdatters guldbrudbryllup 12. oktober 1912. I midten guldbrudeparret, derefter datteren og svigersønnen – Maren Kirstine og Morten Nielsen.

I anden række: Hans Christian, Niels og Peter samt Aage Rasmussen med hustruen Eline.

Børnene der står hos guldbrudeparret er oldebørnene Holger og Knud. Mens de to større børn er Ingrid og Svend.

Søren Larsen var gift med Kirsten Olsdatter. Deres søn – Lars Sørensen overtog gården efter faderens død i 1799. Få år efter blev han selvejer og i 1814 giftede han sig med Kirsten Svendsdatter, som kom fra nabolandsbyen Sludstrup. Da hun blev enke i 1826 indgik hun ret hurtigt ægteskab med Hans Rasmussen, gårdmandssøn fra Sørbymagle. Vielsesattesten blev tillige Hans Rasmussens adkomst til gården. Hans Rasmussen og Kirsten Svendsdatter fik 3 børn, den yngste søn – Hans Hansen overtog gården i 1862. Han skulle da have en kone, og familielegenden fortæller, at han tilbød en slægtning 200 rd. for at skaffe ham Maren Kirstine Pedersdatter fra Sludstrup Anneksgård. Sagen gik i orden, da pigens forældre sagde ja. Maren blev ikke spurgt! Hun var 23 år. Efter at bryllupsdagen var fastsat til 12. oktober 1862 og man var blevet enige om medgift og udstyr, kom hun 8 dage på prøve. Hvordan prøven var, ved vi ikke, men hun løb hjem. Forældrene, der havde praktisk sans og forståelse for værderne, sendte hende tilbage og brylluppet blev holdt. Så blev hun på gården, og de nåede at fejre guldbrudbryllup.

De havde kun et barn, datteren Maren Kirstine. Hun blev i 1886 gift med Morten Nielsen fra Tjæreby ved Skælskør, og de købte en gård i Holmstrup ved Slagelse. I 1905 overtog de hendes hjem i Gerlev. De havde 6 børn. Den ældste – Eline blev gift og flyttede ind på nabogården i Gerlev, nr. 2 Peter, købte en gård i Hejninge, nr. 3, Niels fik først en gård i Slots Bjergby og flyttede siden hjem. Nr. 4, Hans Chr. giftede sig med sognefogedens datter i nabosognet og fik gården og siden embedet som sognefoged. Barn nr. 5 – Svend var syg, mens det 6. og sidste barn i flokken – Ingrid blev gift og flyttede ind på en gård i Flakkebjerg.

Morten Nielsen døde i 1941, og Niels solgte gården i Slots Bjergby og flyttede til Gerlev. Han var ungkarl og moderen Maren Kirstine passede huset, selvom hun var blind.

I 1962 solgte Niels slægtsgården til sin nevø – Svend Aage Rasmussen, der 3 år tidligere var flyttet til Gerlev, hvor han havde overtaget sit hjem, Asbjerggård.

Nu har næste generation overtaget Asbjerggård, og Svend Aage Rasmussen er flyttet ind på Skovholmgård, hvor han er 5. generation. OGN

Skaf foreningen nye medlemmer!

Undertegnede foreslår, at nedennævnte får tilsendt materiale om Dansk Slægtsgaardsforening og opfordres til at blive medlem:

Titel

Navn

Postadresse

den 19

Underskrift

Ønsker man ikke at klippe i bladet, kan forslag indsendes til sekretariatet på alm. postkort.

Nyt fra lokalkredsene

Fyns kreds

Den 7. juni deltog 180 interesserede i Fynskredsens sommerudflugt. Man mødtes på landbrugsministerens gods - Hagenskov, hvor godsejerens mand - overlærer Jørgen Hansen, fortalte om godsets historie og viste rundt.

Efter frokosten på Helnæs Kro, blev der fortalt om halvøen Helnæs og nogle af deltagerne benyttede pausen til at køre til Helnæs fyr og beundre udsigten samt at se på malerierne hos kunstmaler Arp-Hansen. Dagen sluttede med besøg hos Anne og Jens Hansen, Søgård på Helnæs.

Jens Hansen er 7. generation i lige linie, men gården har tilhørt slægten i 400 år, først som fæste, siden som ejendom.

En af deltagerne siger, at bortset fra vejret, var det et vellykket arrangement.

Fra Sjælland-Syd's jubilæums- og sommermøde på Møn. I midten Meta Larsen - formand for den jubilerende kreds - sammen med Rita og Niels Anker Kofoed og dagens værter - Grethe og Bent Ravnsted-Larsen, »Egerod« i Keldbylille.

Vejle amt

Onsdag den 11. juni havde Slægtsgårdsforeningen i Vejle amt arrangeret aftentur til Glud Museum. Man besøgte det meget righoldige landbrugsmuseum og de forskellige huse, dels indrettet til beboelse dels indrettet til håndværk.

Vi så også Museets sidste erhvervelse, et stuehus fra Øster Bisholt. Det er et bindingsværkshus fra 1811, der genrejses i nøjagtig samme skikkelse, som huset havde i 1928.

Stuehuset havde indtil 1971 været bolig for samme slægt i 300 år.

Aftenen sluttede med kaffe på Snaptun færgegård.

Holger B. Juul

Århus amt

Den 21. juni samledes 80 medlemmer og pårørende i landsbyen Gjerrild ved Grenå. Her var man først på en vandring rundt i landsbyen, hvor fru Else Lassen, der er tilflytter, men gift med ejeren af en slægtsgård, og fru Grethe Lykke, som er født i Gjerrild, fortalte om gårde og huse i landsbyen.

Gjerrild er en landsby med mange gamle huse og gårde, hvoraf flere er sat forbilledligt i stand. Vejret var med slægtsgårdsfolkene og efter kaffen på den lokale kro, fortaltes om forholdet mellem herregården Sostrup og landsbyen Gjerrild. Sostrup har altid præget landsbyen. Bønderne under stamhuset Benzon, som Sostrup hed indtil 1944, havde det så godt, at de først købte deres gårde til selveje i begyndelsen af dette århundrede.

Udflugten var arrangeret i samarbejde med »Slægt og Lokalnyt«, den lokalhistoriske forening på Djursland. Formanden for Dansk Slægtsgårdsforenings kreds i Århus Amt - Henry Slemming, fortæller, at det var en meget vellykket tur, men desværre kom man ikke ind i kirken og så kalkmalerierne, bl. a. billedet af bonden (Adam), der pløjer sin mark med en hjulplov, da kirken var optaget af bryllup.

Sjælland - Syd

Sjælland - Syd's 25 års jubilæumsdag, den 25. juni blev en rigtig festdag. Man samledes på Nyord, hvor fru Esther Larsen fortalte om øen og viste rundt i landsbyen. Eftermiddagskaffen blev indtaget i haven ved Europahøjskolen, og efter at myggene også havde fået deres kosttilskud, samledes man hos Grethe og Bent Ravnsted-Larsen på »Egerod« i Keldbylille, hvor man så, hvad et hjem kan rumme af generationers indbo og alligevel virke harmonisk og beboeligt.

Jubilæumsdagen på Hotel Præstekilde var som eftermiddagen - varm og festlig.

Formanden for Sjælland-Syd - fru Meta Larsen fortalte om foreningens opståen af to ældre lokalforeninger og pionererne fra dengang. Festtaleren var folketingsmand Niels Anker Kofoed, der indledningsvis gjorde opmærksom på, at han ikke var forhenværende landbrugsminister, men tidligere landbrugsminister, for når man er forhenværende så er man ude, men er man tidligere, kan man komme igen!

Den tidligere minister fortsatte med nogle betragtninger over, hvordan bonden er blevet behandlet og mishandlet gennem tiderne. Landbrugskriser har hver gang betydet omvæltninger i landbruget. I 1730'erne støttede staten byerhvervene og dermed tappede man landbruget for penge. Det var baggrunden for indførelsen af Stavnbandet. I Christian IV's tid planlagde man i centre, vi gør det samme i dag. Men velstanden kom, da man brød bymonopolet og landsbyreformen.

Niels Anker Kofoed sagde om situationen i dag: Tænk på, hvad landbruget yder! Hvorfor kæler man ikke for dette erhverv?

Og han sluttede med at spørge: Hvorfor kan man ikke tilpasse industribygninger til landdistrikterne, for man kan jo ikke skelne mellem landbrug og industri.

Landsformanden Jens P. Petersen sagde i sin tale bl. a. - som en kommentar til festtaleren - at man må håbe, at de nye i landsbyerne må blive modtaget på en pæn måde.

Åbenrå og Sønderborgkredsen

Onsdag den 25. juni afholdt Aabenraa og Sønderborg kredsen det årlige sommermøde med generalforsamling. Foruden Slægtsgårdsforeningens medlemmer var også indbudt medlemmer af Rødekro lokalhistoriske forening.

Man mødtes på det historiske gamle Urnehoved Landsting og besøgte mindelunden med mindestene både over kongehyldning og kongedrab, fortrinsvis i perioden 1074-1182. Vejret var ualmindeligt skønt, og der var samlet ca. 90 deltagere, hvoraf de 70 var egne medlemmer.

Herfra kørtes så ad den gamle hærvej forbi det historiske hertugelige Toldsted, som i dag er en almindelig stor gård, til den nu frilagte hjulgrav, som hører til de meget sjældne. Herefter besøgte det nærliggende Sønderjyllands Maskinfabrik, som er et datterselskab af Sønderjyllands Højspændingsværk. Derefter kørtes til forsamlingshuset i Hjorkær, hvor man afholdt generalforsamling.

På denne blev det bl. a. vedtaget at forsøge den sydlige del af den sønderjyske vestkyst taget med ind i vort område, idet der her ikke er tilstrækkelig medlemmer til selv at afholde møder, det drejer sig om en del af det gamle Tønder amt.

Efter kaffen gav formanden Torp Friis Møller en fyldig orientering om bl. a. Olgerdiget, den gamle stammegrænse mellem Angler og Jyder anlagt omkring år 150, den ligger lige syd for Urnehoved, endvidere om selve Urnehoved og dens historiske tildragelser gennem adskillige århundreder, og til sidst fortalte om Toldsteds historie.

Torp Friis Møller

Bornholm

For første gang i flere år har Slægtsgårdsforeningens kreds på Bornholm afholdt sommermøde.

Omkring 60 personer mødte ved Vejrmøllegård, hvor den tidligere ejer - Kaj F. Jensen, fortalte om gården og den vandmølle, der tidligere har ligget ved Læsåen. Kaj Jensen kunne huske at vandmøllen også havde trukket tærskværket hjemme på gården v. h. a. en aksel.

Derefter fulgte man stien langs Læsåen. Undervejs blev der fortalt om fredningen af skoven og anlæggelsen af stien, samt om skiferlagene, som ses langs åen.

Den knapt 2 km lange tur endte ved Vasegård og aftenen sluttede med kaffe på restaurant Limensgade Mølle.

Haderslev Amt

Traditionen tro afholdt Slægtsgårdsforeningen i Haderslev Amt en sommeraftensudflugt, der i år gik til Haderslev by, hvor cand. mag. Lennart Madsen, Haderslev Bys Museum fortalte om byen og førte de 70 deltagere rundt.

Man begyndte ved Klosterkirkegården, gik ad de gamle gader med de nyrestaurerede huse til Domkirken. Videre gennem Lille Klinkebjerg til grunden, hvor Haderslevhus havde ligget.

Aftenen sluttede på Hotel Norden, hvor Lennart Madsen viste skitser og tegninger af Haderslev i middelalderen.

Ribe og Ringkøbing amter

Slægtsgårdsfolk fra det vestjyske besøgte den 24. juli to særprægede slægtsgårde, der hver for sig havde fundet een af de for tiden meget omtalte niecher.

Først samledes man i Nr. Nebel hos Carl P. Jensen på Vadgaard, der ligger lunt gemt i velholdte plantninger med en dejlig have og med et smukt gammelt stuehus. Carl P. Jensen har udover gårdens drift, importeret et stort antal traktorer og maskiner fra England.

Senere kørte man til Skrumsager i Sdr. Bork, hvor Bent Nielsen fortalte om gårdens drift, der udover landbruget omfatter dambrug med opdræt af ørreder. Fru Else Krista fortalte om slægterne, som havde haft tilknytning til Skrumsager og om sit syn på slægtsgårdsbegrebet, hun fandt, at det var et privilegie, at være et led i den kæde af slægter, der fik en meningsfyldt tilværelse på den gamle slægtsgård.

Ved kaffebordet på Sdr. Bork kro, fortalte Carl P. Jensen om sin slægt og gård, samt muntre oplevelser fra en spændende og mangfoldig tilværelse.

Kredsformand Mads Andersen, Hanning kunne med god grund takke værtsfolkene på de to gårde for en interessant og god aften.

P.M.F.

Nordsjællandskredsen

Den 26. juli samledes ca. 60 slægtsgårdsmedlemmer ved Rudolph Tegnens Museum ved Dronningmølle. Her fortalte kustos Jan Fyhr om billedhuggeren Rudolph Tegner og om hans statuer både i Museumsbygningen og i parken.

Tegner blev ikke værdsat i sin samtid, men idag kan man beundre hans formsans og formsprog.

Efter kaffen samledes man i Søborg kirke, hvor sognepræsten fortalte om kirken, borgen, den gamle købstad og de igangværende udgravninger.

Selskabet kørte fra kirken til slotsruinen, hvor fru Gerda Mayhof fortalte om det gamle Søborg slot, hvor ærkebiskop Jens Grand sad fanget og dronning Margrethe I blev født.

Efter grevens fejde blev borgen ikke genopbygget, Søborg tabte sit købstadsprivilegium til Helsingør. I slutningen af 1700-tallet begyndte man fra statens side at udtørre Søborg sø, men først da greve Frijs-Frijsenborg overtog søen i 1872 blev projektet gennemført. Det var landinspektør P. B. Fejlberg, der fik gravet kanalerne og kultiveret søbunden ved påkørsel af ler og sand fra omliggende bakker. I 1915 solgte greve Frijs arving Søborggård til Udstykningsforeningen for Sjællands- og Fyns Stift. Nu blev den 1100 tdr. land store Søborggård delt i 4 gårde og en række husmandslodder - ialt i 237 parceller. Der blev heldigvis kun opført 1 husmandssted, resten blev købt af gård- og husmænd i omegnen til græsning. Ludvig Mayhof, der ejer en af de 4 gårde fra delingen i 1915, fortalte historien om Søborg søs tørlægning, og mente det var utroligt, at man i 1915 kunne finde på at udstykke søen i så mange små parceller, at husmænd kun kunne sulte ihjel ude på Søborgs sø bund. Landinspektør Fejlbergs kanalsystem fungerer stadig, det blev i 1945 suppleret med en pumpestation, og nu er lodsejernes antal nede på 100.

Der er ikke længere græsning på søen, men jorden har vist sig velegnet til både byg og hvede.

Landsbyen.

Den bevarende lokalplan – Hvordan?

Af Vibeke Dalgas, arkitekt m.a.a., byplankonsulent.

Lærer på Arkitektskolen i København, afd. for restaurering

For den, der ejer en gård med historisk betydning, vil bevarelsen af gården og dens omgivelser være en æressag. Det kan imidlertid ikke hjælpe at man værner om enkelte bygninger og haver i landsbyen. Skal landsbyen bevares som landsby, skal udviklingen ske på landsbyens betingelser, og derfor kan der udarbejdes bevarende lokalplaner, som under faste administrative rammer former landsbyens fremtid.

*I tidsskriftet »BYGNING. BY OG LAND« nr. 3 april 1986 *) kunne man læse nedenstående artikel, der her bringes som kronik.*

Kommuneplanen og bevaringshensynene

Bevaringsarbejdet i landsbyen begynder allerede, når kommuneplanen udarbejdes.

Planen omfatter hele kommunens område, og der findes i loven en klar og tydelig opskrift på, hvilke emner den skal omhandle. Der skal bl. a. tages stilling til bevaringshensyn og byfornyelsesbehov, således at planens hovedstruktur og rammer kan tilrettelægges herefter. Det kan yderligere ske ved at fastsætte bestemmelser for anvendelse, bebyggelsesprocenter, etagehøjder o. lign. for bevaringsområder, så de støtter bevaringen og ikke modarbejder den. Men mange kommuner forsømmer dette eller behandler bevaringshensynene som et helt perifert emne i forhold til trafikplanlægning, udbygning af nye kvarterer osv. Det er efter min mening helt forkert og udtryk for en uheldig undervurdering af bevaringshensynenes betydning. Baggrunden for denne opfattelse er, at jeg anser en god byplan for at være en plan, der på rimelig og forståelig måde skaber kontinuitet mellem fortid og nutid, samtidig med at den afstikker nogle linier for fremtiden ud fra de betingelser, vi har i dag. Det drejer sig i høj grad om at støtte de kvaliteter, der findes, og i øvrigt alle gode og bæredygtige aktiviteter og kræfter.

Et sådant syn på planlægningen kan kun realiseres, hvis man betragter eksisterende bebyggelseskvaliteter fra forskellige tider, naturen og det altid skiftende kulturlandskab samt de mennesker, der lever i kommunen, som elementære ressourcer, der skal behandles med respekt og forståelse. Kommuneplanen er beboernes plan, og den føjer ny historie til den, der allerede findes. Derfor kan man med rette argumentere for, at bevaringshensynene – eller mere bredt de kulturelle, arkitektoniske og historiske hensyn – må inddrages langt stærkere i kommuneplandebatten, end det ses mange steder. Det er ikke nostalgi, men fornuftig og nærværende brug af natur- og menneskeskabte værdier.

Jeg har selv prøvet at fremhæve den kulturhistoriske indgangsvinkel til planlægningen i flere kommuner. Det er blevet vel modtaget, og straks er man på talefod. Det er mit indtryk, at man på denne måde kan få en mere kvalitetsbetonet planlægningsdiskussion, selv om de aktuelle levevilkårs- og økonomidrøftelser naturligvis altid må have en central placering i politikernes bevidsthed. Men i det lange perspektiv bliver vor tid også historie engang, og vi har ansvaret for det, der efterlades til kommende generationer.

Den bevarende lokalplan

Når en landsby – eller for den sags skyld en lille stationsby eller et område i en større by – er udpeget som bevaringsområde i kommuneplanens rammer for lokalplanlægning, er den »formelle« vej banet for, at den bevarende lokalplan kan gennem-

føres. Men som nævnt er mange kommuneplaner endnu ukomplette, og dukker der uforudsete ønsker op om et bevaringsarbejde, kan det udføres, hvis politikerne vil, og medtages i kommuneplanen ved næste revision.

Den bevarende lokalplan er den stærkeste beskyttelse af miljøer og helheder vi har i vores lovgivning, idet planerne tinglyses på de enkelte ejendomme. Man bør dog huske på, at der ikke er tale om en fredning eller en »monumentzone«, som det kendes fra andre europæiske landes lovgivning, men alene om en sikring af en detaljeret administrativ indseende med området. Nøglebestemmelsen, der altid indgår i den bevarende lokalplan er følgende:

»Eksisterende bebyggelse må ikke nedrives, ombygges eller på anden måde ændres, med mindre kommunalbestyrelsen giver tilladelse hertil.«

Bestemmelsen er tilstrækkelig til at sikre bevaringen af de eksisterende bygningers ydre, men det siger sig selv, at beslutningerne og deres konsekvenser altid vil være afhængige af de kommunale embedsmænds og politikeres vilje og evne til at varetage bevaringsformålet.

Man skal derfor ikke tro, at den hellige grav er velforvaret, selvom der foreligger en bevarende lokalplan.

Den må til stadighed støttes af en vågen og levende diskussion mellem beboere, håndværkere, teknikere og kommune. Og så bør der altid foreligge en registrering af bevaringsværdierne, eller en egentlig registrant, som støtte for arbejdet i området.

Registranter er vigtige

En sådan registrering eller registrant bør så vidt muligt udarbejdes forinden eller under udarbejdelsen af den bevarende lokalplan. Registranten er både en historisk dokumentation og en vejledende opslagsbog for interesserede. Den har derfor i sig selv en udmærket pædagogisk og præventiv virkning. Der findes mange gode eksempler på, hvordan en grundig informa-

tion om det enkelte hus i et område har forhindret fejltagelser og uoprettelige ødelæggelser af værdifuld bebyggelse.

For en del ældre byområder, især i købstæder, findes registranter, uden at der endnu er sket en opfølgning i planlægningen gennem en bevarende lokalplan. Det kan fungere, hvis der i det store og hele er en enighed om at administrere under hensyn til bevaringsønskerne. Men politikerne er ikke bundet heraf. Som hovedregel er det bedst i tide at sikre udarbejdelsen af den bevarende lokalplan. Skulle der komme rimelige ønsker om fornyelser og omdannelser, vil planen altid kunne tages op til fornyet drøftelse. Er bevaringen truet ved ændringer af planen, vil der være mulighed for at protestere ved fremlæggelsen.

I medfør af bygningsfredningsloven kan Fredningsstyrelsen bistå kommunerne ved udarbejdelse af registreringer, og adskillige er blevet til på denne måde. Men midlerne er begrænsede og der må prioriteres. Der findes dog mange gode eksempler på, at lokale bevaringsforeninger i samarbejde med museer og kommune har udarbejdet registreringer.

En registrant er et omfattende dokumentations- og udredningsarbejde, og det tager tid at få den udarbejdet. Der findes mange smukt udførte publikationer, især for de vigtigste gamle købstadsbykerner.

Mindre kan imidlertid gøre det, især når der er tale om at fremskaffe et tilstrækkeligt registreringsgrundlag for udarbejdelsen af en bevarende lokalplan for en landsby indenfor rimelig tid og økonomi. Her har jeg selv for Fredningsstyrelsen udarbejdet et »pilotprojekt« for landsbyen Føns på Fyn. Det indeholder en kort historisk beskrivelse af landsbyen, en registrering af de arkitektoniske og miljømæssige bevaringsværdier og en gennemgang og beskrivelse af de enkelte ejendomme. Registreringen kan så senere hen suppleres med egentlige historiske og arkivalske undersøgelser.

I øvrigt skal henvises til, at både Planstyrelsen og Fredningsstyrelsen har udarbejdet vejledninger i bevaringsplanlægning og bygningsbevaring.

Lokalplanens indhold

Den bevarende lokalplan for en landsby er i princippet opbygget ganske som den almindelige lokalplan, bortset fra den førstnævnte særlige bevaringsbestemmelse. Dog vil den oftest være ret detaljeret i sine anvisninger, men ikke nødvendigvis. Vigtigt er det imidlertid, at planen afstemmes nøje efter stedets karakter og særlige forhold, jvf. de før omtalte registreringer.

I den indledende redegørelse og beskrivelse er der gode muligheder for at fortælle om stedets særlige karakter og planens intentioner. I de enkelte paragraffer fastlægges herefter de nærmere retningslinier for afgrænsning, anvendelse, trafikforhold, udstykning, bebyggelse m.v.

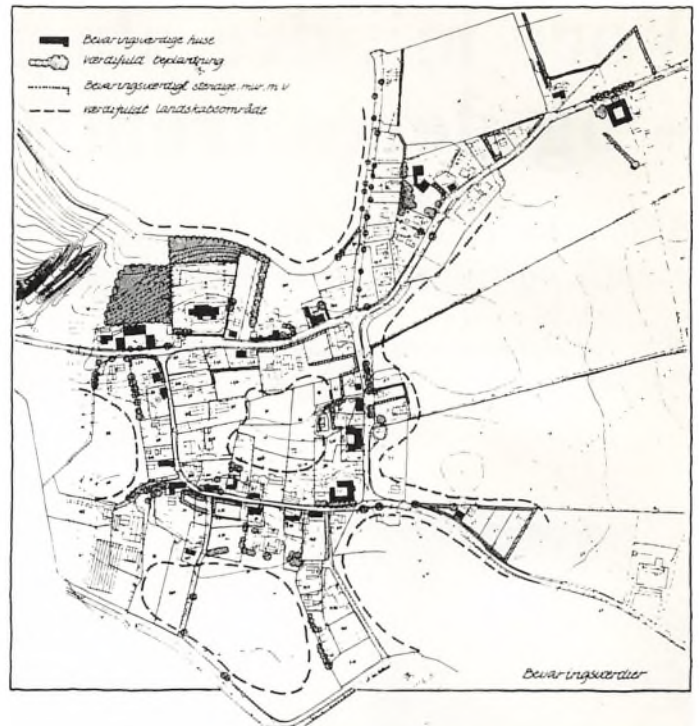
Der kan *ikke* gives nogen bestemt forskrift på forhånd. Der må tages individuel stilling i hvert enkelt tilfælde, da byerne er ligeså forskellige som mennesker. – Tænk blot på Volsted syd for Aalborg, Viby nord for Kerteminde og Davinde øst for Odense, tre perler blandt vore landsbyer.

Man kan dog komme et godt stykke vej ved at se i andre bevarende lokalplaner for landsbyer, samt i vejledningerne.

Lokalplanen bør forsynes med et par gode kortbilag, der tydeligt viser bevaringsværdig bebyggelse, beplantning, landskab og andre eksisterende forhold af betydning for helheden.

Det kan være vanskeligt både fagligt og juridisk at lave en god lokalplan, og det må derfor tilrådes, at der bruges kyndige folk til udarbejdelsen. Det gælder også m. h. t. de indledende registreringer.

I lokalplanen må der også tages stilling til rimelige fornyelser og forbedringer, evt. indpasning af ny bebyggelse og forholdet til landbrug i drift. Det kan give problemer, men byen skal kunne leve, og i langt de fleste tilfælde kan der findes fornuftige løsninger, uden at sigtet – beskyttelse af helheden – tabes af syne. En bevarende lokalplan bør i det hele taget betrag-

Registrering af bevaringsværdier i Søborg, Nordjylland. Bevarende lokalplan 1979.

tes som en stadig udfordring til forbedring af et inspirerende miljø som ramme om liv!

I årenes løb har jeg deltaget i udarbejdelsen af mange bevaringsplaner rundt om i landet. Det, der har gjort mest indtryk, er, at vi har så mange dejlige steder i så lille et land og hertil beboernes interesse og kærlighed til deres hjemegn. Der hvor huse og miljøer er i gode beboerhænder, behøver man såmænd ingen planer. Det skulle da lige være for at beskytte beboerne mod uheldige materialer, dårlig rådgivning og uforstandig indgriben udefra!

Litteraturhenvisninger

Fredningsstyrelsen: Publikationer om bygningsfredning og bevaring. Fortegnelse 1984.

Planstyrelsen: Kommuneplanorientering nr. 1, Bevaringsplanlægning, samt Vejledning i kommuneplanlægning nr. 4, Bevarende lokalplaner.

Vedr. øvrige vejledninger m.v. om kommune- og lokalplanlægning henvises til styrelsens fortegnelser.

Kommuneplan 1985, Rødekro Kommune, udarbejdet af Vibeke Dalgas.

Kommuneplan 1985, Aakirkeby Kommune, udarbejdet af Vibeke Dalgas.

Registrering af bevaringsværdier i Søborg landsby 1979 og Lokalplan nr. 44.1 for Søborg landsby, 1980, udarbejdet af Vibeke Dalgas.

Registrering af Føns, 1980, pilot-projekt udarbejdet af Vibeke Dalgas for Fredningsstyrelsen.

Det gamle Rørvig, 1985, udarbejdet af bevaringsforeningen for Rørvig sogn.

*)

»BYGNING. BY OG LAND« udgives af Sæmmenslutningen for Bygnings- og Landskabskultur, Kongensgade 71², 5000 Odense C. Er man medlem af en lokal bevaringsforening, som er tilsluttet Sæmmenslutningen for Bygnings- og Landskabskultur får man automatisk tidsskriftet »BYGNING. BY OG LAND«.

Vore mindre slægtsgårde – og deres fremtid

Af forstander P. Hartvig Larsen, formand for »Legat for uddannelse i landbrugspraktik og videnskabelig forskning«.

*»Hvor umåleligt meget større er glæden, når en mand føler, en ting er hans egen«
(Aristoteles)*

»For 10 år siden syntes socialismen at have overtaget. Om det var i Bombay og Bangkok, i Lima og Lusaka var regeringerne ved at nationalisere industrierne, og der blev lagt stadig stærkere restriktioner og statslige reguleringer på private selskaber. Socialisering syntes at blive en altopslugende tidvandsbølge.

Dette har dramatisk ændret sig i 1980'erne. Kapitalismen er blevet tidens ånd. Flere og flere går over til fri entrepriser, som det bedste middel til hurtigere bedring af økonomi og social udvikling. I den tredje verden går socialistiske lande, som f. ex. Indien i stigende grad over til privat entrepriser.«

Ovenstående er et citat fra en interessant artikel i det engelske tidsskrift »TIME«.

Men hvad har dette med vore mindre slægtsgårde at gøre?

Nok ikke så lidt! For uanset politisk indstilling, er der også her i landet en større erkendelse end før af, at øget velstand opnår også vort samfund kun med et erhvervsliv, der kan udfolde sig uhæmmet af statslig bureaukrati.

Et samfund, der bygger på mange initiativrige opfindere og små iværksætteres flittige indsats, og de enkelte borgers direkte interesse for de virksomheder, der beskæftiger dem vil være et sundt og vækstminded samfund.

Vi kan og skal naturligvis ikke forsøge at hæmme den industrielle udvikling, der trænger ind overalt i vor dagligdag. Vi skal ikke søge at forhindre udviklingen af computerstyrede, automatiserede fabriksanlæg, der udspyr massevarer. Vi skal ikke forsøge at forhindre de store maskiner eller de automatiserede bygningsanlæg i at trænge ind i vor hverdag i landbruget, og i forarbejdelsen af vore fødevarer. For det hele medvirker til, at det ikke bare er de få, men hele befolkningen, der i stigende grad får del i de muligheder, som den tekniske udvikling og masseproduktionen indebærer.

Under den utroligt hurtigt voksende industrialisering af landbruget, har det vist sig meget svært at bevare mange af de kønne og særprægede slægtsgårde. Men den stigende velstand og den større fritid, som høj-teknik samfundet byder sine borgere, åbner dog nye muligheder for bevarelse af slægtsgårdene.

Men det er på tide, vi gør en målbevidst indsats herfor.

I mange byer gennemføres der i disse år en byfornyelse, der helt ændrer tidligere, kedelige og mere eller mindre forfaldne byområder, til særdeles tiltalende og spændende gader. Man har bevaret de gamle bygninger, men i en renoveret og yderst tiltalende form, der helt anderledes kan skabe intimitet og følelse af social velvære, end lange rækker af ensartede rækkehuse og karreer.

Den grå standardiseringsbølge af såvel boliger som mennesker, er forhåbentlig forbi. Det er da meget mere spændende, når husene sådan varierer i udseende, selv om der så er en, der får et, der ser lidt bedre ud end en andens.

Hvis vi ønsker at bevare vore mange mindre og større landejendomme og vore huse på landet, bør vi ihukomme Aristoteles hyldet til det frie initiativ. Så bør vi befri os for alle adkomsthæmninger, der i dag hviler over ejendomme på landet. De tjener ikke noget virkeligt formål, men kan i høj grad være udviklingshæmmende.

Som det igen er blevet mere almindeligt at unge gifter sig, sådan bør vi arbejde for, at ikke alene interessen for familien, men også for slægten øges.

Det kan gøres ved sammenhold, ved fælles udflugter til familiens arnesteder og ved mange andre aktiviteter. Men ingen er bedre end de, der kan knyttes til slægtsgården. Familiesammenhold har altid været og er stadig et sundhedstegn for et samfund.

Vi bør på ny stole mere på den enkeltes sans og interesse for at bygge pænt. Det er meningsløst, at offentligheden ansætter personale til at fortælle os, hvordan vore bygninger skal se ud. Det er meningsløst, at en mand får at vide, at her i denne landsby ønsker vi kun huse med høj rejsting, hvis det hele tiden har været hans drøm at bygge lavt. Den enkelte borgers ønske om særpræg er jo det, der har skabt de spændende kvarterer, vi nu fornyer i byen.

På samme måde skal vi heller ikke have det offentlige til at blande sig i, hvad den enkelte vil gøre for at restaurere, modernisere og indrette sig i de gamle slægtsgårde.

Vore gamle forfædre, der har bygget de smukke, stråtekte 3 eller 4-længede landejendomme, byggede jo ikke grimt. Det er meget få, der vil falde udenfor her. Det grimme byggeri har vi først fået, da vi lavede restriktioner for vort byggeri. Dermed være ikke sagt, at vi ikke kan plædere for bevaringsstøtte til ældre ejendomme, der er særligt bevaringsværdige.

En meget stor del af vore nuværende ejendomme er blevet deltidslandbrug, fordi mand og kone har søgt arbejde udenfor ejendommen. De får på denne måde råd til bedre at vedligeholde deres bygninger.

Det vil måske højne prisen på dem, men det vil også bevirke, at alle de, der allerede har dem, kan få råd til at låne penge og på den måde hæve standarden og det velplejede udseende til et højere niveau.

Velkommen til nye medlemmer:

Gårdejer
Hans Christensen
Gundersgård
Ennebøllevej 6
5953 Tranekær

Gårdejer
Peter Olaf Madsen
»Fredelighed«
Tanghavevej 43
5883 Oure

Gårdejer Thomas Thomsen
Grønlandsvej 18, st.tv.
4700 Næstved

Gårdejere
Karen Margrethe og
Ejvind Petersen
»Emmelev Nordgård«
Emmelevvej 17
5450 Otterup

Gårdejere
Anne og Jens Hansen
»Søgaard«
Helnæs Byvej 7
5631 Ebberup

Gårdejer
Chr. Skau Lund
Bybjergvej 16
Felstedmark
6200 Aabenraa

Gårdejere
Anne Marie og
Hans Friis Møller
»Fælled«
Nybøl Skovvej 4
Nybøl Mark
6230 Rødekro

Gårdejer
Henry Laugesen
»Stridsholt«
Stridsholtvej 30
Aistrup
9380 Vestbjerg

Postbud
Poul Dehn
Sandvigvej 29
4735 Mern

Gårdejere
Birthe og Helge Nicolajsen
Storgården
Storegårdsvej 5
Sneslev
4250 Fuglebjerg

Gårdejer
Poul W. Pedersen
»Tingbjerggård«
Ringstedvej 523
4632 Bjæverskov

Gårdejer
Ejvind Jensen
Kvislemarksvej 66
Hyllinge
4700 Næstved

Fhv. lærer
Gunnar Olesen
Karrebækvej 19
4700 Næstved

Aksel Davidsen
Møllegade 12, st.tv.
4700 Næstved

Gårdejere
Agnes og Johannes Hansen
»Bringgård«
Førslev Bygade 53
4690 Haslev

Gårdejer
Knud Larsen
Vridsløsevej 27
4700 Næstved

Gårdejere
Bente og Bent
Frigaard Rasmussen
Hjadstrup
5450 Otterup

Gårdejere
Christine og Peter C. Haase
Klintvej 5
Sdr. Ønslev
6230 Rødekro

Gårdejere
Grethe og Hans Bragegaard
»Bragegaard«
Fæbyvej 27
4760 Vordingborg

Ruth og Leo Hammer
Sønderkær 41
2650 Hvidovre

Mange taler for friere sammenlægningsmuligheder. Hvis en mand skal eksistere på et landbrug alene ved at dyrke markerne, må han allerede i dag have et stort jordareal til rådighed. Derfor søger landmænd, der allerede har ejendomme af middelstørrelse at gøre dem endnu større ved at købe jord til. Inden vi ved af det, har vi derfor et meget stort areal jordløse ejendomme og alle vore mindre slægtsgårde vil dermed blive til huse på landet.

Jeg tror, vi bør tænke os godt om. Jord kan jo også bortforpagtes. Så tilhører den stadigvæk den enkelte ejendom, og landejendommen er stadig et landbrug, selv om jorden drives

af en forpagter eller af maskinstation. Udnyttelsen af de store maskiner, som giver den billige drift, kan altså også opnås, uden at man behøver af den grund at lægge ejendommene sammen. Jeg tror, vi bør tænke meget over dette, mens tid er.

Så kan vi nemlig bevare vore gamle gårde med deres særpræg.

Så kan vi bevare landsbysamfundet, for hvis ejendommen bliver ved at eksistere, hvis landmanden frit kan afgøre, om de vil sælge gamle bygninger og bygge nye til landbrugsdriften, kan mange af de, der gerne vil bo på landet få deres ønske opfyldt – og de bruger gerne deres fritid på at skabe nyt liv i de gamle landbrugsbygninger.

Frilandsmuseets Venner

Af overinspektør Peter Michelsen, Frilandsmuseet

Det, der forener medlemmerne af selskabet Frilandsmuseets Venner, er en varm interesse for Frilandsmuseet ved Sorgenfri. I denne museumspark nord for København kan man som bekendt inden for et område på ca. 36 ha se ca. 45 gamle bygninger, der er flyttet hertil. De kommer allesammen fra landdistrikterne. Der er ikke blot gårde og husmandshuse, man kan også finde vand- og vindmøller, håndværkeres boliger og værksteder, landarbejderhuse, et fattighus og avlsgården til en herregård. Bygningerne stammer fra alle landets egne og viser, hvordan de enkelte landsdele før i tiden – trods mange fælles træk – har haft hver deres byggeskik og boligindretning.

Frilandsmuseet har siden begyndelsen af vort århundrede været placeret på sit nuværende sted. I løbet af sin lange historie har det oplevet medgang og modgang. Til tider har der været mulighed for omfattende aktivitet, men indimellem har museet været udsat for nedskæring af bevillingerne. Både i gode og mindre gode tider har museet nu og da modtaget hjælp fra privat side til løsning af bestemte opgaver, som ellers ikke kunne løses på grundlag af de normale bevillinger.

En del af denne hjælp udefra har siden 1940 været sat i sy-

stem gennem Frilandsmuseets Venner. Efter vedtægterne er denne forenings formål at støtte Frilandsmuseet, dels ved pengebidrag, dels ved indkøb af gaver til museet. Det er nu sket gennem hen ved et halvt århundrede og i hvert fald indtil 1987 på grundlag af et uændret kontingent. Til trods for at man siden stiftelsen kun har skullet betale 100 kr. om året som mindste kontingent, har selskabet kunnet yde en ganske betydelig hjælp. Det skyldes dels, at mange har ydet mere end mindstebeløbet, dels at selskabet har kunnet formidle andre tilskud til museet.

Medlemmerne af venneselskabet – eller i hvert fald en del af de for tiden knap 300 medlemmer – mødes en gang imellem. Det sker ved en sammenkomst, før en genopført bygning bliver åbnet for publikum. I de år, hvor der ikke bliver nogen bygninger færdige, arrangeres en rundvandring i museet for medlemmerne. De bliver også holdt orienteret ved at få tilsendt vejledere og enkelte andre skrifter om museet.

– Medlemsskab af Frilandsmuseets Venner, sker ved henvendelse til:

Frilandsmuseet, Kongevejen 100, 2800 Lyngby, tlf. 02 85 02 82

Vembgården på Frilandsmuseet. – Denne gård har oprindeligt ligget på en hede nord for Vemb i det nordlige Vestjylland. Til venstre ses gavlen af stuehuset, der udgør sydlæggen. På den anden side gårdspladsen med vippebrønd ligger en længe med lade og stald. I forgrunden til højre en lille smedje, der har hørt til gården.

Mere om Slægtsgårdsarkivet, der fungerer igen

Som tidligere omtalt i »Slægtsgården« er Slægtsgårdsarkivet flyttet ind på Klostergården i Ringsted hos Ringsted Landbrugsmuseum.

Det er en lykkelig løsning på et alvorligt problem. Arkivet har fået en central placering, det har fået gode lokaler og de besøgende kan samtidig se landbrugsmuseet. Man kan altså følge slægtens spor på flere måder.

Slægtsgårdsarkivet rummer en lang række oplysninger om danske slægtsgårde, væsentligst baseret på ejernes egne indberetninger suppleret med arkivarernes undersøgelser.

Arkivets leder – fru Else-Margrethe Ransy fortæller, at hendes arbejde består af to hovedområder. Som det første at hjælpe de besøgende tilrette og svare på forespørgelserne, og som det andet at udarbejde folketællingsundersøgelser. Hvis et medlem ønsker at få udarbejdet et slægtsgårdsdiplom eller en stor gårdhistorie, bestilles den hos stud. mag. Bo Johansen.

Til at hjælpe med folketællingsundersøgelserne har arkivaren en assistent – fru Aase Hald.

Bo Johansen, som studerer historie ved Københavns Universitet med landbrugs- og landboforhold som speciale, er ansat til at varetage de større historiske undersøgelser. Om sit arbejde fortæller Bo Johansen: »Mit arbejde for Dansk Slægtsgårdsforening har hovedvægten lagt på de gårdhistoriske undersøgelser. Som regel kan man føre en almindelig gård 3-400 år tilbage i tiden. Hovedsigtet med en gårdundersøgelse er at beskrive gårdens udvikling som landbrugsdrift. En gårdundersøgelse indeholder oplysninger om ejendomsforhold før selve jenet, fæstere og ejere, gårdens bygninger, de økonomiske forhold vedr. gården, evt. kopier af dokumenter som f. eks. fæstebreve, skrifter o. lign. Dette suppleres med kort og statistisk materiale vedr. landbruget. Endelig søges gårdens historie ført helt op til idag gennem et samarbejde med gårdens nuværende beboere.

Desuden udarbejder jeg slægtsforskningsundersøgelser af vidt forskellig størrelse, lige fra spørgsmål om enkeltpersoner til store slægtsbøger. Som et kuriosum kan jeg iøvrigt nævne, at vi får mange henvendelser fra tyske og amerikanske slægtsforskere, som gennem Slægtsgårdsarkivet søger deres danske forfædre.«

Bo Johansen

Om slægtsgårdsdiplomet siger Bo Johansen, at det viser hvor mange generationer gården har været i slægtens eje, i det omfang, der er plads på diplommet, medtages beboernes data. Diplommet udfærdiges på grundlag af undersøgelser foretaget af Slægtsgårdsarkivet eller materiale afleveret af diplomansøgeren, dog kontrolleret af arkivet.

Arkivet er åbent onsdage mellem 11 og 15 samt efter aftale med arkivaren, dog i Landbrugsmuseets åbningstid. Det kan anbefales, at man ringer i forvejen og aftaler tid med fru Ransy.

Vedr. adresser og telefonnumre se side 2.

Slægtsgårdsarkivet modtager meget gerne billeder, avisartikler og andet stof om slægtsgårdene. Selvom et medlem skulle tvivle på, om det materiale man har, også kan have interesse for arkivet, så lad tvivlen komme arkivet til gode og send det til fru Ransy på Slægtsgårdsarkivet. *OGN*

Slægtsgårdsarkivet's priser:

Folketællingsundersøgelser	60 kr.
Slægtsgårdsdiplom	150 kr.
Undersøgelse til diplom	700 kr.
Gårdhistorisk undersøgelse	efter aftale

Alle medlemmer bør have . . .

Fås på sekretariatet, samt hos kredsformændene. Pris 20 kr.

. . . emblem

Slægtsgårdsbogen
»Set og hørt – Erindringsbilleder«

Jeg bestiller ____ eksemplarer á 95 kr.

Navn _____

Adr. _____

Kuponen sendes til Jens P. Petersen,
Thyravej 7, 4100 Ringsted

Fæstebønderne blev godsejere

I juni besøgte slægtsgårdsforeningens kreds Sjælland-Syd Nyord og Keldbylille. I Keldbylille fik man – som omtalt andetsteds i »Slægtsgården« – set gården Egerod. Men Keldbylille har sammen med 4 andre landsbyer på Møn, deres ganske særlige historie, da fæstebønderne i en årrække var deres egen godsejer.

I 1500-tallet var Møn delt mellem en række adelige godsejere, og jorden underlagt et antal nu nedlagte herregårde. Disse adelige ejere blev under Frederik II og Christian IV udkøbt gennem mageskifter, og hele Møn blev kongeligt domæne og udlagt som kongelig vildtbane, dvs. jagtområde for kongen. Der eksisterede kun to kongelige ladegårde – Stegehus og Elmelundegård, der var meget små, og derfor var der kun et ubetydeligt hoveri på Møn.

Den mønske idyl blev afbrudt i 1685 da Hestegarden fik kvarter på øen. Hestegardens chef blev amtmand på Møn og i fællesskab udsugede amtmanden og soldaterne øen og tyranniserede befolkningen, så garden tilsidst blev trukket bort.

I 1760'erne manglede staten penge, og for at afhjælpe dette solgte man ud af krongodset. Den 4. april 1769 udsendtes et kongeligt brev, der forkyndte at domænegodset på Møn skulle sælges og det var hensigten at udbrede selvejet på Møn. Nu var den enevældige konge ikke eneherkende og embedsmændene, der skulle udføre det praktiske arbejde, inddelte Møn i 5 hovedgårde med hoveripligtige bønder. For at sikre sælgeren, blev det bestemt, at køberen inden 24 timer skulle stille kaution, og da man antog, at bonden intet ejede, kunne bønderne ikke kautionere for hinanden. Ved auktionen 19. og 20. september 1769 lykkedes det bønderne på 2. og 3. hovedgård at skaffe kautionen. 3. hovedgård – Sønderkov – bestod af landsbyerne Keldbylille, Svendsmark, Tostrup, Pollerup og Råbylille, samt en del strøgods.

Når købet af godset kunne gennemføres og sammenholdet i landsbyerne varede ved, skyldtes det H. H. Barfoed. Sagføreren, der hjalp bønder med købet og derefter blev ansat som forvalter, både af bønderne og kongen. (Kongen skulle også have en forvalter på den jord, der ikke var blevet solgt.) H. H. Barfoed fik tilnavnet »Møns engel«, fordi han hjalp de mønske bønder til selvejet.

At blive selvejer i 1769 var noget andet end at blive selvejer efter landboreformerne. Landsbyen havde nogle fælles forpligtelser, man skulle stille med soldater, betale skatter og ikke mindst, så havde man fortsat stavnsbåndet. På en måde kan man sige, at bønderne i fællesskab var godsejere, og derfor fæstede de deres gårde af fællesskabet. Landsbyerne skulle fortsat forvalte stavnsbåndet. Et fripas kostede ca. 40 rd., så det kunne også betragtes som en indtægt!

I bind 9 af Møns historie skriver F. Boisen: »Af de bevarede papirer fra gods nr. 3 kan dog uddrages nogle interessante træk, der giver indblik i disse mærkelige godsforhold. Man skulle tro, at når fæstebønderne pludselig blev godsejere, ville de straks tage fat på at gennemføre programmet med udskiftning og selveje. – Tværtimod hengik der en menneskealder inden det skete. Bønderne befandt sig øjensynlig vel ved at være på en gang godsejere og fæstere. Sålænge stavnsbåndet bestod skulle de jo ligesom andre godsejere stille de befalede rekrutter, og derfor måtte man holde på mandskabet.«

Hans Herman Barfoed døde i 1787. Han blev 46 år. I levende live kæmpede han for at få de 5 landsbyer til at fungere, som bøndernes gods. Det er et af de få tilfælde i landet, hvor bønderne selv havde købt landsbyen, hvor det lykkedes.

På Møn var der i 1769 537 bønder. Efter auktionen var 257 selvejere og 280 hoveripligtige. Senere steg antallet af hoveripligtige bønder, men under 3. hovedgård klarede man det. Derfor er gården »Egerod«, som nogle af Slægtsgårdsforeningens medlemmer besøgte, en af de gårde, som blev købt til selveje ved krongodstets salg.

I 1919 rejste efterkommere af de første selvejere en mindesten ved Slotshøj forsamlingshus for Hans Herman Barfoed. Da forsamlingshuset blev solgt i 1960'erne ønskede den nye ejer ikke mindestenen bevaret, og en række lokale folk med gårdejer Bent Ravnsted-Larsen, Egerod, i spidsen, fik flyttet den til et hjørne af grunden ved Museumsgården i Keldbylille. Dette blev muligt takket være velvilje fra museumsinspektør Peter Michaelsen.

Når man kommer til Museumsgården går man ned gennem nøddegangen ved parkeringspladsen, og hvor stien drejer, står mindestenen for forvalter Barfoed sammen med fem sten, en for hver af de fem landsbyer, i 3. hovedgård.

På mindestenen står:

Minde om

Hans Hermann Barfoed
forvalter for godserne 2 og 3 m.m.
Han kaldtes Møns engel
fordi han samlede fæsterne
og hjalp dem til selveje og frihed 19.9.1769.
Han styrede disse godser til sin død i 1787.
De taknemmelige bønderes arvinger
i 5. led på godset nr. 3 satte
denne mindesten 1919.

OGN

BOGANMELDELSE

Lær slægtsforskning

Slægtshistorisk Forening, Vestsjælland markerede sit 10 års jubilæum i maj 1986 med genudgivelsen af Anna Louise Alstrøms bog »Lær slægtsforskning«.

Fru Alstrøm, der tidligere var arkivar ved Slægtsgårdsarkivet, er en af landets mest erfarne slægtsforskere, og i 1970 udkom »Lær slægtsforskning« første gang. Da bogen har været udsolgt i lang tid, og forlaget ikke var interesseret i at genoptrykke den, fik Slægtshistorisk Forening, Vestsjælland rettighederne til bogen, der nu foreligger i en ny, stærkt revideret udgave.

Bogen indeholder en grundig gennemgang af de elementære kilder til slægtsforskningen og en række praktiske anvisninger på, hvordan man får sat system i sine optegnelser. Et af de værdifulde træk ved fru Alstrøms bog er, at hun fortæller om hjælpemidlerne – kirkebøger, folketællinger, pantebøger etc. – samtidig med at hun får sat forfædrene ind i en rigshistorisk sammenhæng.

»Lær slægtsforskning« er en lærebog, både for den der vil begynde at forske i sin slægt ved selvstudium og for den, der vil hente de grundlæggende færdigheder på et aftenskolekursus.

I indledningen til sin bog skriver Anna Louise Alstrøm bl. a.: »Den slægtning, som har bedrevet noget særligt godt eller dårligt, finder man lettere en nærmere beskrivelse af end den, der har levet et stille og pænt liv, passet sine forpligtigelser og betalt sin skat til tiden; men oplysninger kan vi finde om dem begge. Mere væsentligt er det, at man, før man starter en slægtsundersøgelse, gør op med sig selv, om man vil acceptere sin slægt, ligegyldigt hvordan forholdene viser sig at være. Har man ingen forhåndsviden, ligger slægtens historie, som en ubetitlet bog foran én. Indholdet kan ikke ændres, spørgsmålet er blot, om man ønsker at kende det.«

Bogen koster kr. 100,00 og forhandles af:
Mikael Horn, Enghavevej 23, 4540 Fårevejle.

Familiefoto. Den lille pige på skødet er fru Alstrøms moder.

Jens og Anna Jensens fond...

udlåner penge til unge landmænds etablering, også ved generationsskifte. Årlige ydelser uden kurstab for tiden 12 procent, hvoraf 9 procent er rente. Henvendelse til:

Gårdejer Carl Martin Christensen, Badstrupvej 39, Badstrup, 5485 Skamby
Telefon 09 85 11 74

Henvendelse til fonden skal være indsendt senest 1/6 eller 1/12 hvert år.

Bagsideredaktørens kirkebogsstudier

Kirkebøgerne er ikke bare fyldt med tørre facts om de kirkelige handlinger, som er knyttet til hver enkelt af os fra fødsel til død, men det er i adskillige tilfælde fornøjelig læsning - ikke mindst for folk med enten lokal- eller slægtshistorisk interesse.

Kirkebøgerne blev indført for at føre kontrol med præsterens indtægter. I ældre tid modtog præsten et vederlag for hver handling, der blev foretaget, som dåb, introduction, trolovelse, vielse, begravelse og senere konfirmation.

I årene 1645 og 1646 udsendte kong Christian IV to rescer, der påbød brugen af »ministerialbøger«, hvori alle de kirkelige handlinger skulle optegnes.

Nogle præster skrev kort og klart: »Begravet en gammel kone.« Andre - f. eks. Mads Prom, der fra 1646 til 1688 var sognepræst i Sørbymagle-Kirkerup - har ført kirkebøgerne med en omhu, der har givet eftertiden et uvurderligt kildemateriale. Prom skrev ved hver begravelse en nekrolog om den afdøde. Den 25. maj 1679 skrev han: »Hedvig Christoffersdatter i Bødstrup, egtefødt i Bjergby af Christoffer Matthsøn og Chirsten Nielsdatter, som nu boe i Bødstrup. Hjemme hos forældrene til anno 1660, da hun blev gift med Jens Nielsen i Rosted. Avlede med ham 1 søn Matths fød i september 1662. Fik lede ved manden. Af forældrenes særdeles moderens medhold og tilskyndelse forlod hun ham og blev hos forældrene. Avlede der uægte børn ved faderens tjenestekarl. Over sådant omsider ved capitels dom skilt fra manden. Avlede siden børn ved Knud Pedersen, tjent hendes fader. Forvist sognet dominica 17. trinitatis 1678. Borte nogen tid. Kom igen og lønlig opholdt sig hjemme. Blev syg den 4. maj. Døde 24. maj.«

Kirkebogen fra Sct. Mikkel's kirke i Slagelse, havde også en meddelssom præst, men han interesserede sig mere for menighedens dagligdag, ikke mindst de abnorme fornuftsægteskaber, og den 4. februar 1655 skrev han: »Hun er en kvinde noget nær 100 år gammel og ganske døv, tyksindet og skal ledes ved armen, og han er en karl på 28 år. Kunne ikke alligevel frarådes på enten sider.« Senere har han tilføjet: »Disse tvende personer levede nogle år sammen, ilde og med ond forligelse; der hun døde, klagede hun på ham for byfogeden, at han havde stødt hende så og svellet hende, så det var årsagen til hendes død. Han blev dømt til Bremerholm og der døde.«

Efter 1812 blev kirkebøgerne ændret, således at der kom skemaer til hver handling. Med denne ensretning forsvandt de meget spændende, men kirkebogen uvedkommende oplysning-

ger, kun enkelte korte bemærkninger slipper nu med.

I Hejninge kirkebog finder vi den 10. december 1853 under »Døde af mandkøn« denne kommentar til en stedlig gårdmands for tidlige død: »Dødsårsagen - Drukkenskab.«

Den 22. juni 1855 rejste en tjenestepige fra sin plads i Venslev sogn, og da det var udenfor skiftedagene, var det en stor skam for pigen, og præsten noterede da i »afgangslisten« bagest i kirkebogen: »Angav som årsag, at hun ej kunne være i fred for gift mand Hans Christiansen, og derfor forlod tjenesten i utide.«

Disse fire eksempler viser, hvilket varieret indhold kirkebøgerne kan tilbyde den historisk interesserede. Men man kan også interessere sig for de kirkelige handlingers udvikling eller afvikling.

Det eneste, der har været uændret gennem alle årene er dåb og begravelse. Konfirmationen blev først indført i 1736, vielsen, som almindeligvis betegnes kopulation, var oprindelig et rent verdsligt anliggende, idet trolovelsen var den kirkelige handling, men i 1799 blev trolovelsen helt afskaffet og vielsen fik sin nuværende betydning.

En fuldstændig uddød skik er introductionen. Den er ganske vist ophævet i 1754, men skikken holdt sig på landet til begyndelsen af dette århundrede. Det var en ganske umenneskelig skik, der byggede på den opfattelse, at en kone, der havde født et barn var uren, og hun skal derfor optages i menigheden på ny. Skikken har sin oprindelse i jødedommen (3. Mosebog kapitel 12). Den katolske kirke tog skikken med, og efter reformationen fastholdt Peder Palladius introductionen, muligvis på grund af det medfølgende offer til præsten.

I ældre salmebøger findes der særlige introduktionssalmer, og man kan endnu i enkelte kirker finde nummertavler med påskriften »Kirkegangskone«. I den gamle salmebog »Salmebog for Kirke og Hjem« 1930 var nr. 444 (»Til dit Hus med Takkesang, kommer jeg, min Gud tilbage.«) en introduktionssalme.

Det har uden tvivl forøget antallet af kirkegængere, når en ugift pige skulle introduceres. Efter præstens indledning i våbenhuset fulgte han hende op til alteret, hvor hun åbent skriftede og meddelte hvem barnefaderen var!

Når skikken med barselskonens introduktion holdt sig på landet, kan det forklares med, at konerne anså det for en ære at blive ført tilbage til deres plads i kirken efter veloverstået fødsel og barnedåb.